

N:o 160.

Af Herr A. Hedin: Om skrifvelse till Kongl. Maj:t rörande åtgärder till afljelpande af Jemtlands läns lappbefolknings nödställda belägenhet.

Från den Jemtlands län tillhörande lappbefolkning hafva under årtal klagomål försports, hvilka Riksdagen enligt min åsigt ej längre bör lemna utan uppmärksamhet.

Ostridigt synes vara, att staten så kringskurit det område, den lemnat i lappbefolkningens händer, att det ej räcker till för denna befolknings behof. Och sannolikt synes det mig, att lapparne från den bofasta befolkningens sida röna en medfart, hvilken, der den ej öfverskrider lagens, åtminstone uppnår hårdhetens yttersta gräns.

Om det kan visas vara i hög grad sannolikt, att dessa klagomål ej äro ogrundade, om det vidare är statens pligt att skydda nomadbefolkningens rätt och i all synnerhet att söka godtgöra hvad den sjelf genom illa beräknade åtgärder brutit mot denna rätt, om det slutligen kan ådagaläggas, att staten för sådant ändamål hvarken behöfver underkasta sig stora kostnader eller skall möta synnerliga svårigheter i öfrigt, så torde nedanstående framställnings berättigande dermed ock vara motiveradt.

Hvar förnämsta orsaken till lappbefolkningens i Jemtlands län svåra och beklagansvärda belägenhet är att söka, torde ej vara tvifvelaktigt. Jag hänvisar i detta afseende till de upplysningar, som meddelas i åtskilliga Konungens Befallningshafvandes i Jemtlands län embetsberättelser. De två senaste femårsberättelserna (för 1866—1870 och 1871—1875) iakttaga väl härutinnan en anmärkningsvärd tystnad, medan den närmast föregående

Bih. till Riksd. Prot. 1878. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 27 Häft.

(för 1861—1865) inskränker sig till att korteligen konstatera, att "lapparnes folkmängd såsom ock deras välstånd har på senare tiden aftagit", men några äldre berättelser äro mindre förbehållsamma. I Konungens Befallningshafvandes embetsberättelse för treårsperioden 1848—1850 yttras sålunda, att försämringen af lapparnes välstånd "härör till en del af nybyggesanläggningar å och invid deras områden", samt att genom "åtskilliga mindre väl beräknade bosättningar intrång skett å lapparnes renbetestrakt". Vid denna tidpunkt uppgafs länets lappbefolkning till i det närmaste 900 personer. Men i den nästföljande berättelsen, för 1851—1855, förmåles att lappbefolkningen från 1850 till slutet af 1855 nedgått, enligt presterskapets uppgifter, till 765 eller med omkring 15 procent. Denna siffra — heter det — torde väl vara något för låg, men otvifvelaktig är minskningen i lappbefolkningens antal, en minskning som, jemte det alltmer aftagande välståndet, förebådar att lappbefolkningen ej har någon lång framtid. Och det tillägges, att "genom afvittringarna och vissa i fjelltrakterna tolererade nybyggesanläggningar ha lapparnes fordom obegränsade, vidsträckta områden på sina ställen onekligen blifvit mindre välbetänkt styckade". Till de anförda må läggas ytterligare tvenne vittnesbörd af sakkunnige män. I *Anteckningar om Jemtlands län af Pehr Rissler* (1860) säges, att "sedan nybyggare i senare tider fått rättighet att nedsetta sig å de områden och intaga de fiskvatten, som af ålder varit lapparne tillerkända å fjellen, synes detta folk gå sin förintelse till mötes". Och i ett mig meddeladt intyg, utfärdadt af nu varande kronolänsmannen i Tännäs distrikt af Herjedalens fögderi, Herr P. Olsson, heter det, att "å den del af Serffjellens renbetestrakt inom Hede pastorat, hvilken under afvittring blifvit tilldelat åt lappar, är ganska liten eller knapp skogstillgång, äfvensom att, derest lapparne skola hela vintern igenom årligen endast bebo denna fjelltrakt, skulle snön genom svårt väder och renens trampning blifva så hård, att renen ej kunde finna nödortftig föda, hvarför lapparne äro nödsakade att tidtals vintertiden bebo andra angränsande renmossafjell, såsom Lillfjellet och Anåfjellet, hvilka fjell, oakadt lappar bebott desamma från uråldriga tider, blefvo under afvittringen lagda till Ljusnedals bruksegare".

Häraf torde framgå, att det är en följd af "mindre välbetänkta" åtgärder från statens sida, som lapparne bragts i den usla belägenhet, hvori de nu befinna sig. Och fåfångt skall man inför rättänkande menniskor, till försvar för sådana åtgärder åberopa ett "civilisationens högre intresse". Af handlingarna i en rättegång finner jag, att lappar, som någon tid vistats å det ofvan nämnda Anåfjellet, åtalades för att hafva dels använt 12 friska

och 18 torra granar samt 2 friska tallar (till sammanlagdt värde af 20 kronor), dels låtit sina renar förtära kreatursmossa, värderad till 300 kronor, hvilket allt svaranden ombud medgaf under förklarande, att "nöden tvungit dem dertill, emedan de sjelfve under vintern ej hade trakter som kunde föda dem och deras renar". Jag finner vidare häraf, att man, genom att fråntaga lapparne detta fjell, tvungit dem att antingen varda lagbrytare och ådraga sig rättegång och för dem känbar ersättningsskyldighet, eller ock svälta ihjel. Men beviset, att granarne och mossan på fjellet voro i "civilisationens" namn oundärliga för den bruksegendom, till hvilken fjellet skänktes, och att detta "högre intresse" fordrade ett antal lappfamiljers hungersdöd, det beviset lär ej kunna åstadkommas.

Detta om hvad det offentliga felat genom okloka och orättvisa förfoganden. Vidare några ord om lapparnes klagomål öfver deras bofasta grannars förfarande.

Genom Kongl. brefvet till Kammarkollegium af 26 Mars 1831 förordnades, att hvad den 3 Maj 1825 stadgats för Vesterbottens lappmarker skulle gälla till efterrättelse äfven för Norrbottens och Jemtlands läns lappmarker, nemligen att "nybyggare och hemmansinnehafvare hvilka å sina ängar och slättermyrar icke förvarade sitt hö i ordentliga lador, utan lade detsamma i stackar, skulle förse sådana höstackar med en stadig och tät gärdesgård till fyra alnars höjd på fem eller sex alnars afstånd å alla sidor från stacken, för att mot åverkan af renkreaturens densamma förvara, vid äfventyr för egaren till höet att i annat fall, om slaget, bergadt och i stack upplagdt hö uppåtes eller nedtrampades, sin skada stånda", dock att, der gärdesgårdar ej vore lämpliga, andra hägnader kunde efter Konungens Befallningshafvandes föreskrifter uppsättas; hvaremot lapparne ålåge att genom noggrann tillsyn förekomma skada, och de voro förbundne till ersättning, der genom bevislig försummelse å deras sida skada skedde, som eljest kunnat undvikas.

Lapparne påstå, att stängselskyldigheten ej iakttages, att jordegare med afsigt lemnat öppningar i stängslet, der utsatt snaror och hållit vakter, som fångat renar, när dessa nalkats en så försåtligt "förvarad" stack, samt sålunda tilltvungit sig "ersättning". De påstå sig ock vara utsatta för ersättningskraf på grund af syner öfver föröfvad skada å trakter, i hvilkas närhet de ej ens varit med sina renhjordar, ja för åverkan å skog, som användts ej af lapparne, utan af folk, som bebott kärandens egna fåbodar.

Om dessa beskyllningar vill jag ej vidare yttra mig, än att de, i förening med de dryga ersättningar, som af de förskrämde och i lagens irrgångar ej bevandrade nomaderne utkrävas, samt det enligt min tanke ostridiga faktum, att lapparne sakna nödigt utrymme, sakna husbehofsskog och för sina renar erforderligt bete, vittna om ett tillstånd, som påkallar allvarlig uppmärksamhet och verksamt deltagande. Och är det så — hvilket man ej torde alldeles sakna skäl att antaga — att en del af lappbefolkningens bofasta grannar ej nått den upplysning, att de kunna förstå sig att såsom sina likar inför lagen betrakta lapparne, så innebär mitta för staten en kraftig maning att vaksamt skyddande träda på de eärnlöses sida. Jag anmärkte, att nödiga åtgärder till skyddande af lappbefolkningens rätt näppeligen torde mötas af synnerliga svårigheter, och jag stöder detta antagande på följande skäl.

Enligt de under sista tio åren offentliggjorda statistiska uppgifter synes antalet lappar inom Jemtlands län understiga 800 personer — medan länets hela folkmängd år 1875 öfversteg 75,000 — och är lappbefolkningen, på få undantag när, samlad inom blott fyra af länets inemot sextio socknar. Om antalet renar har jag ej i Konungens Befallningshafvandes senare femårsberättelser funnit någon upplysning. Men af sjelfva denna tystnad rörande renskötseln inom länet torde kunna slutas, att renmängden ej är betydlig. Denna förutsättning bekräftas af vissa andra omständigheter. I berättelsen för 1848—1850 skattades visserligen renantalet, i Undersäkers distrikt till 10,160 samt i Fölinge och Ströms till omkring 5,000 — tilläggande berättelsen, att sistnämnda siffra uppenbarligen var för låg. Men sedan denna tidpunkt torde lappbefolkningens välstånd oafbrutet ha sjunkit. Rissler, i förut nämnda skrift (1860), anslår renantalet till blott 6,000.

Må man, med dessa siffror för ögonen, begrunda hvad i Norge, under vida, ja rentaf ojemförligt svårare omständigheter, kunnat genom klokt beräknade medel och för ringa kostnad åstadkommas till ordnande af förhållandet mellan nomaderne och den bofasta åkerbruksbefolkningen på ett sätt, som skyddar bådas intressen. Härom kunna rikliga upplysning inhemtas i de senare stortingens förhandlingar. Under hänvisning särskildt till stortingensförhandlingarna för 1876, femte delen, dok. N:o 84, skall jag här blott korteligen påpeka följande.

Hvem som erinrar sig förhandlingarna å 1871 års riksdag om den då föreslagna mellanrikslagen rörande lapparne i de förenade rikena vet ock, hvilka konflikter egt rum i Tromsö amt mellan den bofasta

åkerbruksbefolkningen och den lappska nomadbefolkningen. Emellertid har det visat sig, att de öfverklagade svårigheterna, ehuru ojemförligt större än de som i Sverige ställa sig i vägen för ordnande af dessa förhållanden, dock kunnat i väsentlig mån afhjelpas. Från och med 1865 har man inrättat en af det offentliga bekostad polisuppsigt under lapparnes flyttningar inom amtet: år 1875 var den anförtrodd åt "25 faste betjente foruden nogle for kortere tidsrum ansatte assistenter",. Vidare har staten inköpt åtskilliga gårdar, uppfört stängsel, anlagt broar o. s. v., för att bereda åt lapparne obehindrad flyttning och förekomma anledningar till sammanstötning mellan de bofasta och nomaderne, och ytterligare åtgärder i samma riktning äro påtänkta. Genom den 1872 afslutade uppmätningen af Tromsö amt samt den verkställda agronomiska undersökningen af amtet, hvarmed afsågs att erhålla kännedom om "förhållandet mellan jordbrukets och nomadlifvets område och de särskilda distriktens lämplighet för de olika näringarna", äfvensom om "det antal renar, som på hvarje ställe inom amtet kunna finna bete och öfriga vilkor för att trifvas", har man vunnit märkliga resultat. Medan förut ett 100,000 understigande antal — 94,000 år 1875 — renars sommarvistelse i amtet ansetts lända till en alltför svår börda för åkerbruket, har man nu funnit, att utan skada för jordbruket plats finnes för omkring 142,000 renar, nemligen "under forudsætning af en passende fordeling af dyrene, en forsvarlig fremgangsmåde fra lapperne side, samt af at der til lettelse for disse træffes forskjellige foranstaltninger med åbning af renveje, opførelse af broer, gjærder m. v." Det bör kanske tilläggas till upplysning om statsverkets kostnader, att innevarande storting för budgetåret 1 Juli 1878—1 Juli 1879, beviljat 10,600 kronor till "opsyn med lapperne omflytninger i Tromsö og Finmarkens amter, foruden, til opførelse af gjærder og andre foranstaltninger vedkommende ordningen af forholdet mellem lapperne og de fastboende i Tromsö amt, hvad der ved budgetterminens begyndelse måtte have i behold af tidligere bevilgninger i samme øjemed."

Af det ofvan åberopade dokumentet framgår ock, att under 1873—1875 den taxerade skada, som tillfogats de bofasta, utgör blott 462 specier — ett ganska lugnande resultat, anmärkes det, när man betänker att fråga är om ett helt amt med öfver 40,000 innebyggare samt mer än 4,300 särskilda jordbruk. Den taxerade skada, som tillfogats lappar under samma tre år, utgör 93 specier. Antalet ingifna klagomål var 85 från bofaste mot lappar, 29 från lappar mot bofaste, summa 109, af hvilka 35 befunnos vara ogrundade eller sakna all nämnvärd betydelse eller hafva blif-

vit frivilligt afhjelpa, medan i de öfriga 74 fallen "opsynet" taxerade den befunda skadan till nyss nämnda belopp. Jemför man detta ersättningsbelopp — i årligt medeltal för hela amtet, 154 specier ersättning till de bofaste — med dem, som fordras och ådömas i konflikterna mellan de bofaste och det lilla antalet nomader i Jemtlands län, kan man svårigen undgå det intrycket, att lappbefolkningen i denna svenska landsdel, der förhållandena borde kunna vida lättare ordnas än i Tromsö amt, har giltiga skäl att klaga öfver felaktiga förfoganden och bristande skydd från statens sida. Bland de hithörande handlingar, jag haft tillfälle att se, förekommer en "syn och värdering" å den åverkan, som lapprenar åstadkommit å vissa hemmansegares hö: det dels "uppättna dels nedtrampade" höet är, med en noggrannhet, som förefaller öfverdrifvet samvetsgrann, angifvet i centner och — skålpund, samt värderadt till 3 kr. 75 öre för centner ängshö och 2 kr. 50 öre för centner myrhö, slutande denna räkning — som tyckes gälla endast 3 renegare — med en skadeståndssumma å 390 kr. 75 öre. Ett annat syneprotokoll öfver "dels utslaget dels uppätet" hö slutar med 246 kr. 82 öre. Förut är nämndt om ett skadestånd, stort 300 kr., för af renar uppäten kreatursmossa, äfvensom om det skadestånd för några granar och tallar, som med lagens bistånd utkräfves af nödstälde nomader i en trakt, der — enligt sakkunnig persons uppgift (Jfr motion i Andra Kammaren 1876, N:r 78, af hr W. Farup) endast någon del af den mogna och öfvermogna skogen är tagen, der skogarne öfverallt äro fulla af vindfällen och öfvermogna träen.

Om staten vid afvittringen fräntagit lapparne för dem oundärliga trakter, och om staten derigenom hufvudsakligen bär skulden för den beklagansvärda belägenhet, hvori lappbefolkningen blifvit försatt, så synes det mig åligga staten att söka så vidt möjligt afhjelpa följderna af dess egna orättvisa och okloka åtgärder. Om dertill fordras inköp eller expropriation af mark, som lapparne oundgängligen behöfva, inser jag ej, att svenska staten har skäl att undandraga sig en sådan åtgärd, hvilken man finner det helt naturligt och i sin ordning, att norska staten skall vidtaga till förmån för svenska lappar, som med sina renhjordar begifva sig till Tromsö amt.

Huruvida, enligt norskt föredöme, någon särskild tillsyn — en på samma gång öfvervakande och medlande myndighet — öfver förhållandena mellan de bofaste och nomaderne lämpligen kunde införas, vågar jag ej bedöma.

Deremot håller jag före, att det kunde förtjena att öfvervägas, huruvida ej möjligen — i enlighet med hvad Kongl. Maj:t, efter 1871 års Riks-

dags derom framställda anhållan, redan vidtagit till förmån för de till Norge flyttande svenske lappar — åt lappbefolkningen i Jemtlands län borde beredas "nödigt biträde vid de tvister och rättegångar, som mellan dem och den jordbrukande befolkningen uppstå."

På grund af det anförda hemställer jag, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla:

att Kongl. Maj:t täcktes vidtaga de åtgärder, som kunna finnas lämpliga, för att afhjelpa de svårigheter, hvaraf lappbefolkningen i Jemtlands län lider i följd deraf, att lapparnes forna område blifvit öfver höfvan inskränkt, samt, derest representationens medverkan erfordras, till nästkommande Riksdag aflåta förslag i ämnet.

Stockholm den 15 April 1878.

A. Hedin.
